

Kant és Hegel követőinél a magyarokról sem felejtkeznek meg. Kár, hogy a régebbi magyar bölcseleket nem említi.

A hetedik fejezetben a XIX-ik század bölcseletének főbb mozgató eszméit: a pessimismust, a Comte féle positivismust, a darwinismust, a Spencer-féle evolutionismust és a szocialismust ismerteti főbb irányaiban és képviselőiben. Comte-al szemben ügyesen védi a metaphysika jelentőségét és jogosultságát (104–105. l.), de már Darwinnál nem ismeri azt a tekintélyes német irodalmat, a mely szerint „a darwinismus a Sterbelager-re került a tudományban“. (V. ö. Dennert és más újabb természetbölcselek műveit.)

Az utolsó fejezet az egyén és a társadalom egymáshoz való viszonya rendkívül bonyolult kérdésének van szánva. Itt behatóan tárgyalja az immanens vagy társadalmi teleológiát s az organikus társadalmi theoriát, a szociológiának a történelemhez, történetbölcselethez, az ethnológiához, a politikához, a jogbölcselethez, a politikai gazdaságtanhoz s a művészethez való viszonyát. Találón mondja, „hogy a szocialismus szolgálatot tett a tudománynak, a mennyiben a szocialistikus eszmemozgalom a társadalom élettanának mélyebb kutatásához vezetett. Gyakorlati szempontból pedig az a szocialismus érdeme, hogy új világnézet támadt nyomában, mely nagyobb tért enged az altruismusnak, s melynek célja a társadalom-erkölcsi elv alaposabb felismerése és tökéletesebb érvényesítése“ (153. l.). Végül Marx és Engels történelmi materialismusával szemben helyesen vallja, hogy „a ki a társadalmi fejlődés feltételeit kutatja, annak nemcsak a gazdasági erők és termelési viszonyok befolyásával kell számolnia, hanem az illető kor jogi és erkölcsi fogalmait, történelmi és vallási traditióit, művészi és philosophiai áramlatait is a legteljesebben kell ismernie“. S ez éppen a fejlődés, az evolutió (és nem az anarchista revolutió) elvét valló bölcseletnek a feladata.

E számot tevő munkát melegen ajánljuk olvasó közönségünk szíves figyelmébe. Méltó és való arra, hogy megismeresse vele a philosophiát. A mű elegáns kiállítása Hornyánszky nyomdájának izlését dicséri.

Sz. M.

Radácsi György: Bibliai tanulmányok. I. kötet. Sárospatak, Radill K., 1906. 169 lap. Ára 2 kor.

Az „Emlékjelek és bizonyságok“ megjelenését hamar követték a „Bibliai tanulmányok“, melynek közrebocsátásával

még 1885-ben magára vállalt régi tartozását róvta le a tudós szerző. Az előszóban az elkésés okait is megjelöli a terhes viszonyokban és fájdalmas körülményekben ekképen: „És rám zúdultak a földi szenvedések. Gyászból gyászbba, sírtól sírhoz, bajvivásból bajvivásba vitt s kényszerített a végéremehetetlen isteni akarat. Ő cselekedte, nem nyitottm panaszra a számat; de szép tervemben alaposan meghátrálódtam s valami nehezedeés érte a lelke szárnyait is.“ Tudjuk, hogy a bibliai tanulmányok elkéséseért emberi bánatalmakban is vala bőséges része. Pedig „valami kemény kényszerúség tart fogva és nyügözi le szabad repülésemet“.

Ezek a tanulmányok igen becsesek és értékesek. Meggyözöleg mutatja ki a derék szerző, „hogy a biblia nagy tengerében mennyi drágagyöngy rejlik a magyar olvasóra nézve csiszolatlan állapotban és hogy mennyi különféle gyönyörúséget szerezhethet magának — esetleg másoknak is — a biblia-szerető és bibliatanulmányozó ember“. Adja Isten, hogy e derék tanulmányok tovább folytatásával művelt olvasó közönségünk körében minél szélesebb rétegekben megkedveltetnék a Biblia. Erre Radácsi György nagyon illetékes ember. Hiszen tudjuk, hogy a revideált Károli-bibliához is ő szolgáltatta a legjobb és legbecsesebb adalékokat. A bibliai előadás zamatossága és alapossága, magyar nyelvünk zengzetessége szerencsésen van egyesítve az ő fordításaiban. Nem egy revideált ó-szövetségi bibliai részlet az ő reviziójából került mamár közkézen forgó bibliánkba. Hála és elismerés érte az angol bibliai társulat áldozatkészségének. Különösen a költői részleteket Kámori erőltetéseinek mellözésével szerencsésen adta vissza a lelkes bibliás fordító.

A kötet Joel, Hoseás, Habakuk és Ezékiel profécziájának, nem különben a Sámson és Abiság és Adonia „bibliai képeknek“ tanulmányait foglalja magában. Egyes részleteik régebben (utóbbi tanulmány tavaly) jelentek meg a Sárospataki Lapokban. Az egyes tanulmányokat találó, bibliai theologiai bevezetés előzi meg, míg viszont a tárgyalás menetét alapos tudományos irodalom- és kánontörténeti megjegyzések kísérik, s azt igazoják, hogy szerzőnk a kérdések bibliatheologiai és exegetikai fejtegetésénél, teljesen az idevonatkozó hazai irodalmi törekvéseket is felhasználva, a mai tudományos theol. szakirodalmi ismeret színvonalán áll. Az egyes tanulmányok elé a legkiválóbb s legilletékesebb szakírók egy-egy tájékoztató és jellegzetes mondását tette, mely mintegy sejteti az olvasóval, hogy hová fogja őt vezetni a szerző. Az első tanulmányt egy kitünő tájékoztatóval látta el „a profétákról es a profétai irodalom-

ról", hogy azután feltárja az egyes tanulmányokban „az ő szerelmét a biblia, a bibliai tudományok iránt s a szerelmének az előadásban, nyelvben megnyilatkozó s az olvasót azonnal foglyul ejtő varázsát". Valóban óhajtható volna, ha e tanulmányokat folytathatná. A Prot. Szemlében is a Csengey, Masznyik, Erdős, Raffay-féle bibliai tanulmányok nagyon becses dolgok. Értse meg és méltányolja műveltebb olvasó közönségünk a mi bibliás tudósaink „szerény munkásságának" igen nagy értékét. Ez volna az ő felette nagy jutalmuk.

Sz. M.

Harnack Adolf: A keresztyénség lényege. Németből fordította *Rácz Lajos* sárospataki tanár. Sárospatak, Radill K., 1906. 201 l. Ára 2 kor. 50 fillér.

Talán elsők voltunk, a kik az illusztris berlini dogmatörténetírónak ez óriási föltűnést keltett nagyhirű művét magyar prot. olvasó közönségünknek bemutatuk. Rácz Lajos, a fordító, a Prot. Szemlében (s jöltette, hogy könyvébe ez ismertetést bő kivonatban fölvette), én pedig a Prot. Egyházi és Iskolai Lapban méltattuk érdem szerint e nagyhirű művet, a melynek megjelenése egész irodalmat létesített a külföldön. Szegényes magyar prot. theol. irodalmunk hálájára méltó a fordító s a Sárospataki Lapok szerkesztősége, hogy lehetővé tette e híres műnek magyar fordításban és önálló alakban való megjelenését. A minden tekintetben sikerült magyar fordításban újból olvashatjuk Harnack művének megkapó fejtegetéseit az evangeliomról a maga hármias nagy igazságával, az evangeliom kulturai értékét a világhoz, a szegénységhez, a joghoz és a munkához való viszonyában s az evangeliomról a történelemben az apostoli és őskeresztyénség s a katholicismus (római és görög) és protestantismus vallástörténeti alakjaiban. Kár, hogy a jeles fordító bevezetést nem irt a művéhez, melyben Harnack könyvének, hogy úgy mondjam, irodalomtörténetét ismertette volna. Hiszen egy Walther, Cremer, Seeberg és mások támadó és védő iratai jobban tájékoztatták volna magyar közönségünket Harnack munkájának számos előnyéről, de sok gyengéjéről is. Azokat a mozgalmakat, melyeket e sajátságos és már tíz kiadást ért mű fölkelte, én annak idején gondosan regisztráltam hazai lapjainkban (Ev. Egyház és Iskola, Prot. E. és I. Lap), sőt a theologiai seminariumban